

Міжнародна економіка

Михайло ОРНАТ

**СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ
РЕФОРМУВАННЯ
НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА КИТАЮ**

Резюме

У даний час Китай має економіку, яка зростає найшвидше у світі, чому передував тернистий шлях від соціалізму до політики захисту прав споживачів. Китай надає нам унікальну можливість досліджувати причинно-наслідкові зв'язки між економічними, інституційними, політичними і соціальними чинниками і важливою моделлю реформування економіки, що трансформується. У китайській економічній трансформації важливі структурні зміни відбуваються на державному й приватному рівнях, і ці зміни приносять радикальні зміни в структурі економічного середовища й громадського життя в Китаї. Градуалізм і стабільність були основами китайської економічної реформи і нині є такими для наявного лідерства країни. Для китайських лідерів економічні реформи є пріоритетними над політичними реформами. Вони визнають, що було б неможливо досягти будь-яких результатів під час політичного хвилювання. Передчасне введення ринків, в умовах, коли немає ні підготовленої культури, ні відповідних установ для їхнього функціонування, може мати катастрофічний ефект. Використовуючи отримані результати, ми можемо розглядати китайський досвід як одне з найвидатніших соціальних перетворень в історії людства, і все це – в період тривалого періоду стабільного й мирного соціального середовища, за винятком демонстрацій у Тіаньмен-Сквері у червні 1989 р.

© Михайло Орнат, 2012.

Орнат Михайло, Тернопільський національний економічний університет; Інвестиційний банк АРТ-Капітал, м. Київ, Україна.

Ключові слова

Економічні реформи, модель, соціальне перетворення, ринкова економіка, прямі іноземні інвестиції, перехід до ринкової економіки.

Класифікація за JEL: E20, O1.

У процесу реформування Китаю є і масштаб, і прискорення. Поєднання реформи й особливих інтересів має спрацювати з великою силою в конкретний момент часу.

Стівен Н. С. Чене

Вступ

Китай визначає свою систему як соціалістичну ринкову економіку. Це означає, що вона істотно відрізняється від економіки, що існувала до економічних реформ 1978 року, змодельованих під час СРСР, у тому, що економічна політика управляється не адміністративними, а лише ринковими методами. У Китаї є великий і динамічний приватний сектор; справді приватний сектор, що зростає найшвидше у світі. Однак Китай відрізняється від США або Європи наявністю доволі значного державного сектору й націоналізованої основної банківської системи, так що Китай може безпосередньо встановлювати інвестиційний рівень усієї економіки. Державний сектор є занадто малим у США або Європі, щоб досягти цього. Ця комбінація ринкової системи й державного управління є те, що дає Китаю виняткову економічну міць, більшу, ніж США або Європі [3].

Глобальна криза змушує економіку Китаю ставати менш залежною від іноземних ринків. Промисловий сектор має бути пристосований до змін у міжнародних вимогах. Вироблений експорт іноземних компаній уразливий до зменшення західного попиту, тоді як китайські експортно-орієнтовані фірми краще розміщені, щоби переорієнтуватися на динамічні ринки, що розвива-

ються. Звичайний імпорт Китаю зріс швидко. Азія збільшила свою частку на внутрішньому ринку, Європа втримала сильні позиції, у той час як Північна Америка втратила позиції. Китай став рушієм регіонального економічного зростання. Компанії з іноземним капіталом відігравали дедалі більшу роль в імпорті Китаю і промисловому виробництві. Політика Китаю стосовно прямих іноземних інвестицій (ПІІ), як мінімум, настільки ж важлива, як і його політика обмінного курсу для визначення доступу іноземних партнерів до його внутрішнього ринку [4].

Китайський економічний підхід XXI століття

Дванадцятий п'ятирічний План Китаю передбачає зобов'язання змінити свою модель розвитку. Вищим пріоритетом є зобов'язання відійти від поточної низької ефективності, моделі високого зростання до більш зрівноваженого підходу, що вирішує ширший діапазон проблем. Цілі нової моделі передбачають економічне зростання, структурну перебудову, розвиток соціального забезпечення, зменшення викидів вуглекислого газу й захист навколишнього середовища, а також реформи управління та прозорості.

Китайський уряд стикається з численними труднощами економічного розвитку, включаючи:

а) скорочення його високої внутрішньої норми заощаджень і, відповідно, низького внутрішнього попиту;

б) підтримка відповідного зростання зайнятості для десятків мільйонів мігрантів і нових учасників робочої сили;

в) скорочення корупції та інших економічних злочинів;

г) запобігання шкоди навколишньому середовищу й соціальним хвилюванням, пов'язаним зі швидкою трансформацією економіки [5].

Економічний розвиток прогресував більше в прибережних провінціях, аніж усередині країни, і приблизно 200 мільйонів сільських працівників і їхніх родин переїхали в міське середовище, щоби знайти роботу. Одним з демографічних наслідків політики «однієї дитини» є те, що Китай тепер одна з найбільш швидко старіючих країн у світі. Погіршення навколишнього середовища, а саме особливе забруднення повітря, ерозія ґрунту і стійке падіння рівня води, особливо на півночі, є іншою довготривалою проблемою. Китай продовжує втрачати орну землю через ерозію й гіперінтенсивний економічний розвиток. Китайський уряд прагне збільшити виробництво енергії з альтернативних джерел, окрім вугілля й нафти, зосереджуючись на ядерному й альтернативному енергетичному розвитку. У 2010–2011 роках глобальний економічний спад зменшив іноземний попит на китайський експорт уперше

за багато років, але Китай відновився швидко, вигравши в усіх інших розвинутих економік світу у 2011 р. з ростом ВВП приблизно 9,2 % порівняно з попереднім роком. Економіка буде втримуватися на тренді стійкого зростання в 2012 р., надаючи можливість політиці щодо стимулювання режиму, прийнятого під час глобальної фінансової кризи. Уряд виступає за продовження перетворення економіки й підкреслює потребу збільшення внутрішнього товарообігу для того, щоб зробити економіку менш залежною від експорту для показників росту ВВП в майбутньому, але Китай, імовірно, досягне тільки незначних успіхів по зазначених цілях у 2012 р. [3].

Двома економічними проблемами, з якими в цей час стикається Китай, є інфляція, що наприкінці 2011 р. перевершила заплановані урядом 3 %, та борг місцевих органів влади, що збільшився в результаті політики стимулювання і є значною мірою неврахованим і незабезпеченим [1].

Заклики до перетворення моделі економічного розвитку Китаю фактично не нові. Китай прагнув покращувати ефективність і переходити від орієнтованої на ВВП і експорт економіки до стратегії добробуту й орієнтованої на національний ринок моделі зростання від початку 1980 років і азіатської кризи в 1997 році відповідно. Проте, попередні заклики до перетворення не були настільки успішними, тому що механізм імплементації для перетворення був не в змозі його здійснити через реформи і законні інтереси. Тепер новий імпульс необхідний у процесі реформи, щоби перетворити нову китайську модель розвитку на реальність [1].

Стратегія, орієнтована на сильний експорт, показувала значні позитивні результати для Китаю. Китайський експорт прирівнювався до 149,9 мільярдів доларів США станом на січень 2012 р. Експортний ріст продовжив бути головним компонентом, що підтримує швидкий економічний ріст Китаю. Експорт товарів і послуг становив 39,7 % його ВВП. Китайський головний експорт: офісні машини і пристрої обробки даних, телекомунікаційне обладнання, електричні машини й одяг. Найбільші експортні ринки Китаю – Європейський Союз, Сполучені Штати, Гонконг, Японія й Південна Корея [1].

Китай усе ще керує великим активним товарообігом. Але його чистий експорт впав у 2011 р. (в абсолютних величинах) втретє з 2000 року, віднімаючи 0,5 % з його росту. Завдяки вітчизняним товарам, економіці Китаю все ще вдалося збільшитися на 9,2 % у 2011 році, залишаючись найсильнішою навіть у четвертому кварталі. Це зростання було пов'язане з незвичайною кількістю видатків (громадських і приватних), які становили більш ніж половину вперше з 2001 року. Як наслідок, частка споживання у ВВП Китаю трохи змінилася в 2011 р. після падіння протягом десяти років підряд [3].

Аналізуючи дані Міжнародного валютного фонду (МВФ) щодо джерел національного росту, можна дійти таких висновків. Хоча накопичення капіталу і зростання запасу основних активів країни, таких як нові фабрики, виробництво і системи комунікацій, були важливими, але саме велика кількість ки-

тайських робочих і тривале збільшення продуктивності (збільшена ефективність робочої праці) були рушійними силами економічного буму. Під час 1979–1994 років прибуток від виробництва становив більше ніж 42 % зростання Китаю й до початку 1990-х років почав переважати над капіталом як найбільш значущим джерелом зростання. Це виокремлює дану модель від традиційного уявлення про розвиток, у якому основну роль відіграє капітал. Зазначений стрибок продуктивності стартував у період економічних реформ 1978 р. [1].

Три блоки реформ з реалізації нової програми розвитку

Першими й найбільш важливими є реформи управління. Без перетворень в управлінні рух до моделі нового розвитку буде неможливим. Горизонтальні реформи повинні чітко визначити межі між урядом і ринком, обмежуючи владу уряду й поліпшуючи функціонування ринку. Вертикальні реформи мають на меті встановити збалансовані стосунки між різними рівнями уряду, щоб запобігти міжурядовому опортунізму [2].

Другим блоком є реформи зі встановленню справедливої конкуренції ринку. Поки державні підприємства (ДП) монополізують конкуренцію, буде неможливим мати справедливі ринки в Китаї. Фундаментальною причиною, чому ДП повинні бути реструктуризовані, є не їхня неефективність, а потреба побудувати вільні й конкурентні ринки. Американська Торгова палата недавно заявила, що Сполучені Штати повинні менше фокусуватися на валютних методах Китаю й більше – на загрозах американським компаніям через підтримку Пекіна власних державних підприємств. Підтримка включає регулятивні й інші бар'єри, щоб просунути внутрішніх лідерів у регіонах на основі високих технологій, таких як електромобілі, альтернативна відновлювальна енергія й високошвидкісна залізнична магістраль [2].

Третім блоком є реформи секторно-спеціалізованої політики. Вони включають потребу перетворити видозмінені цінові системи відповідно до факторів виробництва, а також реформувати податки, інвестиції й систему фіскальної політики [2].

Зазначені реформи буде нелегко втілити, оскільки дві базові перешкоди зберігаються. По-перше, під час ранніх реформ переваги були поширені широко по всьому суспільству. Після десятиліть реформ об'єкт реформування став набагато більшим, зацікавлені особи стали диверсифікованими, і привілегії найбільш зацікавлених груп значною мірою інституціалізовано. Реформи, які передбачають переваги більшості, але не груп з найбільшою зацікавленістю, буде відхилено. По-друге, більш легкі галузеві реформи було головним чином завершено. За програмою реформ залишилися більш гли-

бокі, більш важкі реформи, які викличуть ще більший опір найзацікавленіших груп [2].

Новий імпульс потрібний, щоб перебороти ці перешкоди. Необхідність реформ у Китаї в даний час базується на чотирьох основних напрямках.

Першим є страх перед економічною кризою. Експортно-орієнтована й високо-інвестиційна економіка є незбалансованою та нестабільною, а нагромадження наявних ризиків стане небезпечним в один момент. Інший ризик – від потенційного уповільнення зростання. Наявні ризики замасковані швидким зростанням. Наприклад, величезний борг місцевого органу влади нівельований продажем урядової землі, високий дохід від якої залежить від високого зростання. Як тільки зростання уповільнюється, ця залежність втрачає свою цінність.

Другим напрямком є потреба покращити легітимність правлячої партії. Оскільки економіка Китаю зростає швидко, потреби її людей змінюються. Економічного успіху не буде достатньо, щоб гарантувати легітимність партійного керування. Корея й Тайвань є прикладами, у яких правлячі партії були нездатними втримати свою легітимність на основі економічного успіху. Аналізуючи ці факти, видно, що регіони з великою кількістю соціальних конфліктів не є бідними регіонами, а навпаки, мають відносно більш розвинуту економіку. Реформи передбачають необхідність будувати демократичні процеси й верховенство закону, щоби поглибити легітимність комуністичної партії Китаю.

Третім напрямком є те, що Китай повинен об'єднуватися з міжнародним співтовариством. Хоча країна прагне стати «світовою економічною електростанцією», цього не буде достатньо, щоб переконати світ приймати його успіхи. Його цінності й установи повинні бути прийнятними для іншої частини світу також. Бойкот олімпійського смолоскипу й деякі з неприйнятих пропозицій іноземних інвестицій держпідприємствами Китаю ілюструють труднощі, з якими часом стикаються.

Четвертим напрямком імпульсу є регіональна конкуренція. Учений Бечлер стверджує, що конкуренція між політичними силами з тим же самим культурним фоном у Західній Європі привела до розвитку сучасного зростання й конституційного правління. Деякі аналітики вбачають в конкуренції серед амбіційних регіональних лідерів у Китаї потенціал забезпечення подібного стимулу до економічного зростання й інституційного розвитку [5].

Регіональні інституційні експерименти з'являлися по всій території Китаю в останні декілька років. Вони включають земельну реформу в Чангду, масові вибори в Цзянсу і Юннань, застосування суворих заходів відносно організованої злочинності й просування червоних (революційних) пісень у Чонгінг, вільну безкоштовну медичну допомогу в Шеньму, офіційні майнові відкриття в Алетай. Успіхи й невдачі цих експериментальних реформ є цінними прикладами для інших регіонів і для національних установ [5].

Реформування соціального й освітнього секторів

«Китай намагатиметься й у подальшому поліпшувати обов'язкову освіту для дітей робітників-мігрантів», – сказав міністр освіти Юань Гюрен у лютому 2012 р. Юань сказав, що «діти, які переїхали з їхніми батьками, щоб вчитися й жити в містах, будуть включені в систему фінансового забезпечення й в регіональні плани розвитку освіти».

«Дітям, які відокремлені від їхніх батьків, що працюють, і вчать в школах у їхніх рідних містах, надають пріоритет у школах-інтернатах у сільських районах», – сказав Юань [3].

Нові підходи в 2012 р.

Економічна дипломатія Китаю зіткнеться зі зростанням труднощів у вигляді торговельних і валютних суперечок, так само як і з завданням захисту закордонних інвестиційних інтересів протягом декількох наступних років.

«2012 буде роком виборів для Сполучених Штатів і Франції, й існує зростання ймовірності для цих двох країн використовувати «китайську загрозу» як виправдання неможливості владнати їх власні економічні питання, що, у свою чергу, піддасть китайську дипломатію тиску», – сказав Дінг Юіфен, заступник директора Інституту Світового розвитку Дослідницького центру розвитку Державної ради на семінарі з китайської дипломатії [6].

Під час 2012 р. кілька країн залишаться в серйозній борговій кризі й можуть навіть бачити, що їхні кризи поглиблюються, і ця ситуація може створити розбіжності між Китаєм, Сполученими Штатами і Європою, за словами Дінга.

Підтримка зростаючих закордонних інвестицій Китаю поставить додатково нові проблеми перед дипломатією країни.

Чен Фенгуінг, директор Інституту Світових Економічних Досліджень Китайських Інститутів Сучасних Міжнародних відносин, погодився, що захист закордонних інвестиційних інтересів Китаю буде важливим завданням для китайської дипломатії [6].

Протягом минулих трьох десятиліть Китай інвестував більш ніж у 170 країнах і регіонах з власними прямими іноземними інвестиціями, що переважають 170 мільярдів доларів.

«За минулі 30 років Китай був сфокусований на "вкладенні" іноземних інвестицій; що може значно полегшити "вихід" з інвестицій у майбутньому», – сказав Чен [7].

«Китайська економічна дипломатія буде слугувати розбудові економіки країни й захисту його закордонних інтересів, національних інтересів і цінних паперів», – сказав Чен, додаючи, що «позиція Китаю у світі тісно пов'язана з його економічною дипломатією».

Китай досяг значних успіхів в управлінні міжнародною економікою, що стали результатом зростання Китаю на міжнародній арені й посад, які обіймають китайські офіційні особи у важливих міжнародних організаціях [7].

Висновки й заключні примітки

Безумовно, Китай займає унікальну нішу в політичній економіці у світі, а його велике населення й один тільки значний фізичний розмір відзначають його потужну глобальну присутність. Виходячи з вищевикладеного, все ще можна розглядати китайський досвід ефективного реформування економіки й окреслювати деякі загальні рекомендації для інших країн, що розвиваються. Найважливішим є те, що капіталовкладення особливо важливі для зростання, що стає ще ефективнішим, коли супроводжується орієнтованими на ринок реформами, які вводять стимули прибутку для сільських підприємств і невеликих приватних фірм. Дана комбінація може зініціювати бум продуктивності, що може спричинити загальне зростання. Для країн з більшою кількістю населення, не зайнятих у сільському господарстві, китайський приклад може бути особливо ефективним. Заохочуючи зростання сільських підприємств і не фокусуючись винятково на міському промисловому секторі, Китай успішно перемістив мільйони працівників з ферм на виробничі підприємства, не створюючи міську кризу. Також політика відкритих дверей Китаю заохотила прямі іноземні інвестиції в країні, створюючи ще більше робочих місць і об'єднуючи китайську економіку зі світовими ринками.

Потужне зростання продуктивності Китаю, заохочене проведеними в 1978 р. ринково-орієнтованими реформами, є головною причиною безпрецедентних економічних показників Китаю. Незважаючи на істотні перешкоди, що стосуються визначення економічних змінних у Китаї, ці результати зберігаються після різних тестів на надійність. Також вони пропонують перфектний об'єкт для майбутнього дослідження в області потенційної ролі заходів із поліпшення продуктивності в інших країнах, що розвиваються.

Незважаючи на добрі наміри зазначених реформ, успіх схем реформування й надалі буде випадковим у разі відсутності сильного верховенства закону, системи контролю й противаг урядової влади. Регіональні експеримен-

ти мають тенденцію бути ініційованими, управлятися й перебувати під контролем сильних регіональних лідерів. За такого порядку є ймовірність, що деякі ініціативи могли б призвести до поганих результатів і високих соціальних витрат, якщо ці лідери приймають неефективні рішення або просто використовують популізм. Урядовий економічний опортунізм являє собою іншу серйозну проблему, але без існування громадянського суспільства, що може процвітати під сильним верховенством закону, буде важко приборкати урядову владу.

У дійсності експеримент Китаю з ринковими реформами висунув її в країни-лідери за оборотами торгівлі у світі. За минулі два десятиліття Китай досяг найшвидшого економічного зростання, порівняно з будь-якою національною економікою. Якщо це зростання продовжиться, Китай може стати найбільшою у світі економікою вже в першій половині двадцять першого століття. Всесвітній банк припускає, що до 2020 р. Китай може стати другим у світі за величиною експортером та імпортером, і в його споживачів може бути купівельна спроможність, більша, ніж в усієї Європи. Вона стає найбільшою економікою в планеті з населенням, головна мета в житті якого полягає в тому, щоб стати багатою нацією. Китай змінюється настільки швидко, що важко не відстати від подій. Крім того, Китай є лабіринтом заплутаності, складнощів і протиріч. Оскільки Дэн Сяопін оголосив у 1985: «(Китайська реформа) – великий експеримент, щось, що не описане в книгах» [3].

Економічне диво Китаю є результатом трьох десятиліть численних реформ. Оскільки його економіка зростає, Китай розвивається згідно зі своєю моделлю розвитку. Продовження процесу модернізації Китаю за допомогою перетворення його програми розвитку залежить від того, чи зможе він перебороти перешкоди, представлені групами із привілейованими правами. Нові джерела імпульсу будуть необхідні, щоб подолати ці проблеми та продовжити реформу.

Література

1. Why is China growing so fast? – Zulu Hu, Mohsin S. Khan. – International monetary Fund.
2. Yongsheng Zhang Governance of China and the momentum of reforms. September 7th, 2011, DRC, the most recent edition of the East Asia Forum Quarterly, «Governing China».
3. http://www.theodora.com/wfbcurrent/china/china_economy.html.
4. <http://www.china.org.cn/china/index.htm>.
5. Juan Antonio Fernández .The Chinese Economic Reform.